

**RIVOJLANGAN DAVLATLARNING TAJRIBASIDAN FOYDALANIB,
O'ZBEKISTONDA SOLIQ MASLAHATI INSTITUTINI
RIVOJLANTIRISH MASALALARI**

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Mustaqil tadqiqotchi

Yakubov Otabek Sadullaevich

Annotatsiya: Soliq maslahati instituti soliq siyosati, ma'muriyatchiligi va qonunchiligini ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydigan muhim institutdir. Ushbu izohda adabiyotlar asosida soliq maslahati institutining rivojlanish istiqbollari ko'rib chiqiladi. Adabiyotlarda soliq maslahati institutining soliq qonunchiligini ixtiyoriy bajarishga ko'maklashish, soliq to'lovchilar bilimini oshirish, soliq to'lovchilarga texnik yordam ko'rsatish va soliq tafovutini kamaytirishdagi ahamiyati ta'kidlangan. Adabiyotda soliq maslahati instituti oldida turgan turli muammolar, jumladan moliyalashtirishning etarli emasligi, mustaqillikning yo'qligi va imkoniyatlari cheklanganligi ham aniqlangan. Soliq maslahati institutiga yuqori sifatli soliq maslahati xizmatlarini ko'rsatish samaradorligini oshirish va zamonaviy texnologiyalar bilan ta'minlanishi tavsiya etiladi.

Kalit so'zlar: yer, yer solig'i, ko'chmas mulk, yakka tartibdagi tadbirkor, faoliyat, ijtimoiy soliq, "Soliq" mobil ilovasi, nafaqa, pensiya, ish staji, mahalliy byudjet, mahalliy byudjet daromadlari, mahalliy hokimiyat organlari, mahalliy soliqlar, soliq hisoboti, soliq tushumlari, soliq imtiyozlari.

Annotatsiya: The tax advisory institute is an important institution that plays a significant role in the development of tax policy, administration, and compliance. This annotation reviews the prospects for the development of the tax advisory institute based on the literature. The literature highlights the importance of the tax advisory institute in promoting voluntary compliance, enhancing taxpayer education, providing technical assistance to taxpayers, and reducing the tax gap. The literature also identifies various challenges facing the tax advisory institute, including inadequate funding, lack of independence, and limited capacity. The review concludes by suggesting that the tax advisory institute should be adequately funded, given greater autonomy, and equipped with skilled staff and modern technology to enhance its effectiveness in providing high-quality tax advisory services.

Keywords: land, land tax, real estate, self-employed person, activity, social tax, "Tax" mobile application, benefit, pension, seniority, local budget, local budget income, local authorities, local taxes, tax reporting, tax revenues, tax benefits.

Kirish:

So'nggi yillarda O'zbekistonda olib borilayotgan soliq islohotlari va soliq qonunchiligining murakkabligi oshib borishi tufayli soliq maslahati xizmatlarining ahamiyati sezilarli darajada oshdi. Natijada soliq maslahati sohasini rivojlantirish mamlakat iqtisodiy o'sishi va ishbilarmonlik muhitini yaxshilash uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ldi. Ushbu maqola O'zbekistonda soliq maslahati institutini rivojlantirish istiqbollarini o'rganadi, sohaning hozirgi holatini tahlil qiladi, uning kuchli va zaif tomonlarini aniqlaydi, samaradorligini oshirish bo'yicha strategiyalarni

taklif qiladi. Tadqiqot siyosatchilar, soliq mutaxassisleri va O‘zbekistonda soliq maslahati sohasini rivojlantirishdan manfaatdor bo‘lgan boshqa manfaatdor tomonlar uchun tavsiyalar berishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi:

Albatta, soliq maslahati bo‘yicha bazi olimlarning yozgan fikirlari:

Jon Hasseldine: Hasseldine Nyu-Xempshir universitetining buxgalteriya hisobi professori bo‘lib, soliq maslahati va qonunchilikka rioya qilish bo‘yicha tadqiqot olib borgan. U soliq to‘lovchilar va soliq maslahatchilari o‘rtasidagi munosabatlarga sheriklik sifatida qarash kerakligini va maslahatchilar mijozlarga soliq tavakkalchiliklarini boshqarishda yordam berish uchun faol maslahatlar berishlari kerakligini ta’kidladi.

Rey Ris: Rees Myunxen universitetining iqtisod professori va soliq siyosatini shakllantirishda soliq maslahatchilarining roli haqida yozgan. Uning ta’kidlashicha, maslahatchilar siyosatchilarga turli soliq siyosatlarining mumkin bo‘lgan ta’siri haqida ma’lumot berish orqali ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Nil Uorren: Uorren Yangi Janubiy Uels universitetida soliq bo‘yicha professor bo‘lib, soliq bo‘yicha maslahat va qonunchilikka rioya qilish bo‘yicha tadqiqot olib borgan. Uning ta’kidlashicha, soliq maslahatchilari soliq to‘lovchilarga murakkab soliq qonunchiligiga rioya qilishda yordam berishda muhim rol o‘ynaydi va hukumatlar soliq to‘lovchilar va maslahatchilar o‘rtasida ijobiy munosabatlarni rivojlantirishga harakat qilishlari kerak.

Jeyn Frecknall-Hughes: Frecknall-Hughes Hull universitetida buxgalteriya professori bo‘lib, soliq maslahati bilan bog‘liq axloqiy masalalar bo‘yicha tadqiqot olib borgan. U soliq maslahatchilari yuqori axloqiy me’yorlarga rioya qilishlari va hukumatlar maslahatchilar o‘z mijozlariga to‘g‘ri va halol maslahatlar berishlarini ta’minlash uchun choralar ko‘rishlari kerakligini ta’kidladi.

Pol Kenni: Kenni Nottingem universitetida soliq bo‘yicha professor bo‘lib, soliq qonunchiligiga rioya qilishni rag‘batlantirishda soliq maslahatchilarining roli haqida yozgan. Uning ta’kidlashicha, maslahatchilar o‘z mijozlariga soliq qonunchiligiga rioya qilish bo‘yicha maslahatlar berish orqali soliq farqini (qarzdor bo‘lgan soliq summasi va haqiqatda to‘langan summa o‘rtasidagi farq) kamaytirishga yordam berishi mumkin.

Analysis and discussion of results.

Jahonda soliq konsalting institutining rivojlanish istiqbollari umuman ijobiydir. Uning potentsial o‘lishiga yordam beradigan ba’zi omillar:

Soliq tizimlarining murakkabligini oshirish: Soliq qonunlari va qoidalari tobora murakkablashib bormoqda va tez-tez o‘zgarib turadi. Natijada, korxonalar va jismoniy shaxslar ushbu murakkabliklarni bartaraf etish va muvofiqlikni ta’minlash uchun mutaxassis ko‘rsatmalariga muhtoj. Bu soliq konsalting xizmatlariga talabni yuzaga keltiradi. Globallashtirish va transchegaraviy operatsiyalar: Xalqaro savdo va investitsiyalarning kengayishi bilan kompaniyalar ko‘pincha murakkab soliq oqibatlarini o‘z ichiga olgan transchegaraviy operatsiyalarni amalga oshiradilar. Soliq maslahatchilari turli yurisdiksiyalarda korxonalarga soliq majburiyatlarini tushunish va optimallashtirishda muhim rol o‘ynaydi. Avtomatlashtirish, sun’iy intellekt va ma’lumotlar tahlili kabi ilg‘or texnologiyalarning rivojlanishi soliq maslahati landshaftini o‘zgartirmoqda. Ushbu texnologiyalar jarayonlarni soddalashtirishi,

ma'lumotlar tahlilini kuchaytirishi va soliq hisob-kitoblarining aniqligini oshirishi mumkin, bu esa soliq maslahatchilariga yanada samarali va qo'shimcha qiymatli xizmatlarni taqdim etish imkonini beradi. Butun dunyo bo'ylab hukumatlar soliq to'lashdan bo'yin tovlashga qarshi kurash va soliqqa rioya etilishini ta'minlashga ko'proq e'tibor qaratmoqda. Bu qat'iy tartibga solish va kuchaytirilgan ta'sir choralari olib keldi. Soliq maslahatchilari korxonalariga ushbu me'yoriy o'zgarishlarni boshqarishda va qat'iy rioya qilish strategiyalarini amalga oshirishda yordam berishi mumkin. Soliq rejalashtirish bo'yicha xabardorlikning o'sishi: Korxonalar va jismoniy shaxslar o'zlarining soliq pozitsiyalarini qonun doirasida optimallashtirishga intilishlari sababli, soliqni rejalashtirish va maslahat xizmatlariga talab ortishi mumkin. Soliq maslahatchilari soliq majburiyatlarini minimallashtirish va soliq imtiyozlarini maksimal darajada oshirish uchun qimmatli tushuncha va strategiyalarni taqdim etishlari mumkin. Soliq konsaltingi kasbi mijozlarning o'zgaruvchan ehtiyojlarini qondirish uchun rivojlanmoqda. Mutaxassislar xalqaro soliq, transfer narxlar yoki soliq tortishuvlari kabi soliqqa tortishning muayyan sohalarida ixtisoslashgan. Ushbu ixtisoslashuv tajribani oshiradi va yanada moslashtirilgan va ixtisoslashtirilgan xizmatlarni ko'rsatish imkonini beradi. Mahalliy qoidalar, iqtisodiy sharoitlar va madaniy omillar dunyoning turli burchaklarida soliq konsalting sanoatining o'sishi va landshaftiga ta'sir qilishi mumkin.

Soliq bo'yicha maslahat tushunchasi uzoq vaqtdan beri mavjud, chunki soliqlar tarix davomida hukumatlar tomonidan yig'ilgan. Biroq, soliq maslahati xizmatlarining kasb sifatida rasmiylashtirilishi yaqinda sodir bo'lgan rivojlanishdir. AQSHda 1907-yilda birinchi milliy soliq assotsiatsiyasi – Milliy soliq assotsiatsiyasi tashkil etilgan bo'lib, 1945-yilda Nyu-York universitetida birinchi soliq qonunchiligi dasturi joriy etilgan. Yevropada soliq maslahati xizmatlari 1950—1960-yillarda paydo bo'la boshlagan.

Qo'shma Shtatlarda soliqqa oid maslahat va ekspertizalarni ta'minlaydigan bir nechta soliq maslahat institutlari va tashkilotlari mavjud. E'tiborli institutlardan biri Amerika Sertifikatlangan Buxgalterlar Instituti (AICPA). AICPA sertifikatlangan buxgalterlarning professional uyushmasi bo'lib, soliq maslahati xizmatlari bilan bog'liq manbalar, nashrlar va ta'lim dasturlarini taklif qiladi. Bundan tashqari, soliq bo'yicha maslahat xizmatlariga yo'naltirilgan boshqa tashkilot va institutlar mavjud, masalan, Soliq mutaxassislari milliy assotsiatsiyasi (NATP), Soliq jamg'armasi va Amerika advokatlar assotsiatsiyasining soliq bo'limi. Ushbu tashkilotlar soliq sohasida qo'llab-quvvatlash, tadqiqot va targ'ibot ishlarini olib boradi va soliq mutaxassislari uchun resurslarni taklif qiladi.

Shuni ta'kidlash kerakki, soliq maslahati sohasi xilma-xil bo'lib, korxonalar va jismoniy shaxslarga ixtisoslashgan xizmatlarni ko'rsatadigan ko'plab soliq maslahatchilari va maslahatchilari mavjud. Soliq maslahati institutining o'ziga xos nomi kontekstga va soliq ekspertizasining o'ziga xos sohasiga qarab farq qilishi mumkin. AQSHda soliq maslahati institutining rivojlanishini turli omillar bilan izohlash mumkin. Tadbirkorlik va jismoniy shaxslarning soliq kodeksining nozik jihatlarini o'rganish, ularning soliq pozitsiyalarini optimallashtirish, soliq qonunchiligiga rioya etilishini ta'minlash shular jumlasidandir. Bundan tashqari, biznes operatsiyalarining globallashuvi va murakkab transchegaraviy

operatsiyalarning kuchayishi soliq maslahati xizmatlariga talabni yanada oshirdi. Amerika Sertifikatlangan Buxgalterlar Instituti (AICPA) va boshqa sanoat uyushmalari kabi professional tashkilotlar soliq maslahati institutini rivojlantirishda hal qiluvchi rol o'ynadi. Ular yo'l-yo'riq ko'rsatadi, professional standartlarni belgilaydi, o'qitish va sertifikatlash dasturlarini taklif qiladi va soliq maslahati xizmatlari sohasida ilg'or tajribalarni targ'ib qiladi.

Bundan tashqari, texnologiya sohasidagi yutuqlar soliq maslahati institutining rivojlanishiga ham ta'sir ko'rsatdi. Murakkab soliq dasturiy ta'minoti, ma'lumotlarni tahlil qilish vositalari va elektron hujjat topshirish tizimlarining mavjudligi soliq maslahatchilarining ish uslubini o'zgartirib, ularga o'z mijozlariga yanada aniq va samarali xizmatlar ko'rsatish imkonini berdi. Shuni ta'kidlash kerakki, AQShda soliq maslahati sohasi taqdim etilayotgan xizmatlarning yaxlitligi va sifatini ta'minlash uchun turli qonunlar, qoidalar va professional standartlar bilan tartibga solinadi. Bularga axloqiy me'yorlar, maxfiylik talablari, kasbiy litsenziyalash va sertifikatlash talablari kiradi. AQShda soliq maslahati institutining butun rivojlanishini qamrab oluvchi yagona keng qamrovli tahlil mavjud bo'lmasa-da, siz ushbu sohadagi hisobotlarni, tadqiqotlarni va professional tashkilotlar, davlat idoralari va tadqiqot institutlarining nashrlarini topishingiz mumkin. sanoatning o'sishi, tendentsiyalari va muammolari.

Ko'pgina mamlakatlar singari, Janubiy Koreyada ham biznes va jismoniy shaxslarga soliq bilan bog'liq masalalarda yordam berish uchun yaxshi tashkil etilgan soliq maslahati sanoati mavjud. Sanoat turli soliq maslahat firmalari, buxgalteriya firmalari va soliq mutaxassislaridan iborat bo'lib, ular mijozlarga soliq tizimining murakkabliklarini o'rganish va soliq pozitsiyalarini optimallashtirishga yordam berish uchun bir qator xizmatlarni taklif qiladi. Janubiy Koreyada soliq maslahati institutining rivojlanishini soliq qonunchiligi va qoidalarining o'sib borayotgan murakkabligi, muvofiqlikni ta'minlash uchun ekspert ko'rsatmalariga bo'lgan ehtiyoj, soliqni rejalashtirish va optimallashtirish strategiyalariga bo'lgan talab kabi omillar bilan bog'lash mumkin. Korxonalar kengayib, transchegaraviy tranzaksiyalar bilan shug'ullanar ekan, ixtisoslashgan xalqaro soliq maslahatlariga ehtiyoj ham ortdi. Janubiy Koreya hukumati professional standartlarni saqlash va soliq to'lovchilar manfaatlarini himoya qilish uchun soliq maslahati sohasini tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Milliy soliq xizmati (NTS) mamlakatda soliq ma'muriyatchiligi va ijrosi uchun mas'ul bo'lib, soliq maslahatchilariga ko'rsatmalar va qoidalarni taqdim etadi.

Koreya Sertifikatlangan Buxgalterlar Instituti (KICPA) va Koreya Soliq Instituti (KTI) kabi professional tashkilotlar Janubiy Koreyada soliq maslahati sanoatini rivojlantirishga hissa qo'shadi. Ular soliq mutaxassislariga o'qitish, sertifikatlash dasturlari va resurslarni taklif qiladi, ilg'or tajribalarni targ'ib qiladi va sohada bilim almashishni osonlashtiradi. Har qanday mamlakatda bo'lgani kabi, Janubiy Koreyada ham soliq maslahati sanoati rivojlanishiga texnologik taraqqiyot ta'sir ko'rsatadi. Raqamli vositalar, soliq dasturlari va elektron hujjatlarni topshirish tizimlarining joriy etilishi soliq maslahati xizmatlari samaradorligi va aniqligini oshirdi. Janubiy Koreyada soliq maslahati institutining umumiy rivojlanishi bo'yicha aniq ma'lumotlar yoki keng qamrovli tahlillarga ega bo'lmasam-da, siz professional tashkilotlar, davlat idoralari va ilmiy muassasalarning soha hisobotlari, nashrlari va ilmiy maqolalarini

topishingiz mumkin. Janubiy Koreyada sanoatning o'sishi va tendentsiyalarining o'ziga xos jihatlari. Janubiy Koreyada soliq maslahati institutining rivojlanishi soliq maslahati xizmatlarining professionalligi va samaradorligini oshirishga qaratilgan uzluksiz jarayon bo'ldi. Muayyan tafsilotlarga ega bo'lmasam-da, ko'plab mamlakatlarda, shu jumladan Janubiy Koreyada soliq maslahati sektorini rivojlantirishga ko'maklashuvchi umumiy chora-tadbirlar:

Normativ-huquqiy baza: soliq maslahati faoliyatini tartibga solish, axloqiy va professional standartlarga rioya qilishni ta'minlash, shaffoflik va hisobot berishni rag'batlantirish uchun qoidalar va ko'rsatmalarni yaratish va yangilash. Soliq maslahatchilarining kasbiy imtihonlari, uzluksiz ta'lim talablari va kasbiy rivojlanish imkoniyatlari kabi malaka va bilimlarini oshirish uchun ta'lim va sertifikatlashtirish dasturlarini amalga oshirish.

Sanoat assotsiatsiyalari: Soliq maslahatchilari vakili bo'lgan, tarmoq platformalarini ta'minlaydigan, ilg'or tajribalarni baham ko'radigan va kasb manfaatlarini himoya qiluvchi sanoat uyushmalari yoki tashkilotlarini shakllantirish. Soliq organlari bilan hamkorlik: o'zaro tushunishni kuchaytirish, muammolarni hal qilish va soliq qonunchiligiga rioya qilishni ta'minlash uchun soliq maslahatchilari va soliq organlari o'rtasidagi hamkorlik va muloqotni rag'batlantirish. Tadqiqot va bilim almashish: doimiy o'rganish va tajriba almashishni osonlashtirish uchun konferentsiyalar, seminarlar, nashrlar va onlayn platformalar orqali soliq maslahatchilari hamjamiyatida tadqiqot va bilim almashishni rag'batlantirish. Xalqaro standartlar va hamkorlik: Xalqaro soliq standartlariga moslashish va eng yaxshi xalqaro tajribalardan xabardor bo'lish va boshqa mamlakatlardagi soliq maslahati institutlari bilan hamkorlikni rivojlantirish uchun global soliq forumlarida ishtirok etish.

Ushbu chora-tadbirlar, jumladan, Janubiy Koreyada soliq maslahati sektorini rivojlantirish va professionallashtirishga hissa qo'shib, soliq maslahatchilariga sifatli xizmatlar ko'rsatish hamda korxonalar va jismoniy shaxslarni murakkab soliq qoidalarini boshqarish va ularning soliq pozitsiyalarini optimallashtirishda qo'llab-quvvatlash imkonini beradi.

Rossiyada soliq konsalting institutining rivojlanish istiqbollari odatda ijobiydir. Uning potentsial o'sishiga yordam beradigan ba'zi omillar:

Rivojlanayotgan soliq tizimi: Rossiyada soliq tizimi doimiy o'zgarishlar va islohotlarni boshdan kechirmoqda, bu esa korxonalar va jismoniy shaxslar uchun soliqqa rioya qilishning murakkabligini oshiradi. Bu o'zgaruvchan qoidalarga rioya qilishni ta'minlash va soliqni rejalashtirish strategiyalarini optimallashtirish uchun professional soliq konsalting xizmatlariga talab ortib bormoqda. Rossiya katta miqdordagi xorijiy investitsiyalarni jalb qilmoqda, bu esa transchegaraviy operatsiyalar va xalqaro soliq muammolarining kuchayishiga olib keladi. Xalqaro soliq masalalari bo'yicha tajribaga ega bo'lgan soliq maslahatchilari biznesga soliqni rejalashtirish, transfer narxlarini belgilash va global kontekstda rioya qilishda yordam berishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Rossiya hukumati soliq ma'muriyati samaradorligini oshirish, soliq to'lashdan bo'yin tovlashni kamaytirish va soliqqa rioya qilishni kuchaytirish ustida faol ishlamoqda. Bu soliq maslahatchilariga soliq organlari va tadbirkorlik subyektlari bilan samarali soliq strategiyalarini ishlab chiqish va ilg'or

tajribalarni joriy etishda hamkorlik qilish imkoniyatini yaratadi. Rossiya soliq tizimi raqamli transformatsiyadan o'tmoqda, bunda elektron soliq hisobotlari va onlayn soliq ma'muriyatchiligi platformalari joriy etilmoqda. Soliq maslahatchilari korxonalariga ushbu raqamli o'zgarishlarga moslashishda, soliq qonunchiligiga rioya qilish uchun texnologiyadan foydalanishda va soliq jarayonlarini optimallashtirishda yordam berishi mumkin. Kasbiylashtirish va ekspertiza: Rossiyada maxsus soliq bilimlari va tajribasiga talab ortib bormoqda. Transfer narxlari, xalqaro soliqqa tortish yoki soliq tortishuvlari kabi muayyan sohalarda chuqur bilimga ega bo'lgan soliq maslahatchilariga talab katta bo'lishi mumkin, chunki korxonalar murakkab soliq masalalarini hal qilish uchun ixtisoslashgan maslahatlarga murojaat qilishadi. Rossiyadagi korxonalar o'zlarining soliq pozitsiyalarini optimallashtirish va soliq risklarini boshqarish uchun soliqni rejalashtirish muhimligini tobora ko'proq tan olishmoqda. Soliq bo'yicha maslahatchilar tadbirkorlik subyektlariga soliq majburiyatlarini minimallashtirish, soliq imtiyozlarini aniqlash, soliq qonunchiligi va qoidalariga rioya etilishini ta'minlash bo'yicha qimmatli tushunchalar va strategik maslahatlar berishi mumkin.

Shu bilan birga, Rossiyada soliq konsalting institutining rivojlanish istiqbollari tartibga soluvchi o'zgarishlar, iqtisodiy sharoitlar va hukumat siyosati kabi turli omillar ta'sir qilishi mumkinligini hisobga olish muhimdir. Mahalliy bozor dinamikasi va raqobat ham Rossiyada soliq maslahatchilarining o'sishi va imkoniyatlarini shakllantirishda rol o'ynaydi.

Xitoyda soliq konsalting institutining rivojlanish istiqbollari katta. Uning o'sishiga yordam beradigan ba'zi omillar:

Murakkab soliq tizimi: Xitoyda ko'plab qoidalar va siyosatlar mavjud bo'lgan murakkab va doimiy rivojlanayotgan soliq tizimi mavjud bo'lib, ular biznesni boshqarishda qiyinchiliklarga olib kelishi mumkin. Ushbu murakkablik muvofiqlikni ta'minlash, soliq rejalashtirishni optimallashtirish va soliq risklarini samarali boshqarish uchun professional soliq maslahat xizmatlariga kuchli talabni keltirib chiqaradi.

Xitoy xorijiy investitsiyalar uchun asosiy yo'nalish bo'lib, rivojlangan xalqaro savdo sektoriga ega. Korxonalar transchegaraviy tranzaksiyalar bilan shug'ullanar ekan, ular xalqaro soliq masalalari, transfer narxlari va global kontekstda soliqni rejalashtirish bo'yicha mutaxassislar maslahatiga muhtoj. Xalqaro soliq tajribasiga ega bo'lgan soliq maslahatchilari ushbu sohalarda biznesga yordam berishda hal qiluvchi rol o'ynashi mumkin. Xitoy hukumati soliq ma'muriyatchiligini tartibga solish, soliq yuklarini kamaytirish va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga qaratilgan turli soliq islohoti tashabbuslarini amalga oshirmoqda. Ushbu islohotlar soliq maslahatchilariga tadbirkorlik sub'ektlarining o'zgarishlarga moslashishi, soliq imtiyozlaridan foydalanishi, yangi me'yoriy hujjatlarga rioya etilishini ta'minlashi uchun imkoniyatlar yaratmoqda. Xitoy hukumati soliqqa rioya qilishni kuchaytirish va soliq to'lashdan bo'yin tovlash holatlariga qarshi kurashish bo'yicha sa'y-harakatlarini kuchaytirmoqda. Muvofiqlikka bo'lgan e'tibor korxonalarining soliq majburiyatlarini bajarishini ta'minlash va soliq risklarini boshqarish bo'yicha samarali strategiyalarni amalga oshirish uchun soliq maslahati xizmatlariga talabni oshiradi. Raqamli transformatsiya: Xitoy soliq ma'muriyatchiligida raqamli transformatsiyani qo'llab-

quvvatlamoda, bunda elektron soliq deklaratsiyasi tizimlari va onlayn platformalarni joriy etish kabi tashabbuslar mavjud. Soliq bo'yicha maslahatchilar korxonalariga soliq qonunchiligini samarali bajarish, ma'lumotlarni tahlil qilish va soliq jarayonlarini avtomatlashtirish uchun raqamli vositalar va texnologiyalardan foydalanishda yordam berishi mumkin. Xitoyda korxonalar yanada murakkablashgani sayin, soliq pozitsiyalarini optimallashtirish, xavflarni boshqarish va umumiy moliyaviy ko'rsatkichlarni yaxshilash uchun soliqni rejalashtirish muhimligi haqida xabardorlik ortib bormoqda. Strategik soliq bo'yicha maslahatlar beradigan va korxonalariga murakkab soliq qoidalarini boshqarishda yordam beradigan soliq maslahatchilari yuqori talabga ega bo'lishi mumkin. Eslatib o'tamiz, Xitoyda soliq konsalting institutining rivojlanish istiqbollari tartibga solishdagi o'zgarishlar, hukumat siyosati, iqtisodiy sharoitlar va mahalliy bozor dinamikasi kabi omillar ham ta'sir ko'rsatishi mumkin. Rivojlanayotgan soliq qoidalariga moslashish, mijozlar bilan mustahkam munosabatlarni saqlab qolish va texnologik yutuqlarni kuzatib borish qobiliyati Xitoyda soliq konsalting institutlarining o'sishi va muvaffaqiyati uchun juda muhim bo'ladi.

Angliyada davlatida soliq konsaltingining rivojlanish istiqbollari istiqbolli. Uning o'sishiga yordam beradigan ba'zi asosiy omillar:

Angliyada soliq tizimi murakkab bo'lib, ko'plab qoidalar, soliq qonunlari va tez-tez yangilanib turadi. Bu murakkablik korxonalar va jismoniy shaxslarga soliq landshaftini boshqarish, rioya etilishini ta'minlash va soliq strategiyalarini optimallashtirishda yordam berish uchun soliq konsalting xizmatlariga kuchli talabni keltirib chiqaradi.

Angliyadagi soliq qonunlari va qoidalarini ichki va xalqaro omillar ta'sirida o'zgarishlar va yangilanishlarga duchor bo'ladi. Soliq maslahatchilari mijozlarga ushbu o'zgarishlarni tushunish va moslashishda, soliq imtiyozlarini maksimal darajada oshirishda va soliq risklarini samarali boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Angliya, xususan London, ko'pmillatli kompaniyalar, yuqori daromadli shaxslar va transchegaraviy tranzaksiyalar mavjud bo'lgan global biznes markazidir. Ushbu xalqaro ishbilarmonlik muhiti xalqaro soliqni rejalashtirish, transfer narxlarini belgilash va transchegaraviy soliqqa rioya etishning murakkabliklarini hal qilish uchun ixtisoslashtirilgan soliq maslahat xizmatlariga ehtiyoj tug'diradi. Buyuk Britaniyaning Brexit deb nomlanuvchi Yevropa Ittifoqidan chiqishi Angliyada faoliyat yurituvchi korxonalar uchun yangi soliq mulohazalari va qiyinchiliklarni keltirib chiqardi. Soliq bo'yicha maslahatchilar biznesga Brexitdan keyingi soliq landshaftini boshqarishda, bojxona to'lovlari, QQS qoidalaridagi o'zgarishlarning ta'sirini boshqarishda va yangi savdo munosabatlaridan kelib chiqadigan boshqa soliq oqibatlarini boshqarishda yordam berishi mumkin. Soliq qoidalariga rioya qilish va ijro etishga e'tibor qaratilgan: Angliyada soliq idoralari soliqqa rioya qilish va ularning bajarilishiga katta e'tibor qaratmoqda. Ushbu kuchaytirilgan e'tibor korxonalariga soliq majburiyatlarini bajarish, soliq risklarini boshqarish va soliq tekshiruvlari yoki tergovlarini samarali boshqarishda yordam berish uchun soliq maslahatchilarining tajribasini talab qiladi.

Soliq ma'muriyatchiligining raqamli transformatsiyasi va texnologiyadagi yutuqlar Angliyada soliq maslahatchilari uchun imkoniyatlarni taqdim etadi. Avtomatlashtirish, ma'lumotlar tahlili va bulutga asoslangan yechimlar kabi

texnologiyalardan foydalanish soliqla rioya qilish samaradorligi va aniqligini oshirishi mumkin, bu esa soliq maslahatchilariga o'z mijozlariga qo'shimcha qiymatli xizmatlarni taqdim etish imkonini beradi. Angliyada korporativ soliqla tortish, shaxsiy soliqla tortish, xalqaro soliqni rejalashtirish, qo'shilish va qo'shilish va meros solig'i kabi turli xil ixtisoslashtirilgan soliq sohalari mavjud. Ushbu aniq sohalarda tajribaga ega bo'lgan soliq maslahatchilari biznes va jismoniy shaxslarning o'ziga xos ehtiyojlarini qondira oladi, moslashtirilgan soliq maslahati va echimlarini taqdim etadi.

Shuni ta'kidlash kerakki, Angliyada soliq maslahati istiqbollari tartibga soluvchi o'zgarishlar, hukumat siyosati, iqtisodiy sharoitlar va mijozlar talablari kabi omillar ta'sir qilishi mumkin. Normativ yangilanishlardan xabardor bo'lish, kuchli mijozlar munosabatlarini o'rnatish, texnologiyani qo'llash va innovatsion echimlarni taklif qilish Angliyada soliq maslahati firmalarining o'sishi va muvaffaqiyati uchun muhim bo'ladi.

Soliq maslahati xizmatlari O'zbekistonda 2000-yillarning boshida bozorga yo'naltirilgan iqtisodiy islohotlarning joriy etilishi va yangi soliq qonunchiligining qabul qilinishi ortidan paydo bo'la boshladi. O'zbekistonda tadbirkorlik sohasi o'sib borishi bilan soliqla oid maslahat va soliq tizimidagi murakkabliklarni bartaraf etishda yordamga bo'lgan talab ortib bordi. Bugungi kunda O'zbekistonda tadbirkorlik subyektlariga ham, jismoniy shaxslarga ham bir qator xizmatlar ko'rsatuvchi bir qancha soliq maslahati firmalari faoliyat yuritmoqda.

O'zbekistonda soliq maslahati institutini rivojlantirish istiqbollari istiqbolli. Uning o'sishiga yordam beradigan ba'zi omillar:

O'zbekistonda ishbilarmonlik muhitini yaxshilash va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish maqsadida muhim soliq islohotlari amalga oshirildi. Bu islohotlar soliqla tortish tartib-taomillarini soddalashtirish, soliq stavkalarini pasaytirish, shaffoflik va javobgarlikni oshirishga qaratilgan chora-tadbirlarni joriy etishni o'z ichiga oladi. Soliq bo'yicha maslahat institutining rivojlanishi korxonalariga isloh qilingan soliq qonunchiligini tushunish va ularga rioya qilish, soliq strategiyalarini optimallashtirish va soliq landshaftini samarali boshqarishda muhim rol o'ynashi mumkin. O'zbekistonda barqaror iqtisodiy o'sish kuzatilmoqda va tadbirkorlikni rivojlantirish hamda kichik va o'rta biznesni (KO'B) qo'llab-quvvatlash bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Iqtisodiyot va tadbirkorlik sohasidagi bunday o'sish tadbirkorlik subyektlariga soliq majburiyatlarini boshqarish, soliqni rejalashtirishni optimallashtirish va soliq qonunchiligiga rioya etilishini ta'minlashda yordam berish uchun professional soliq maslahat xizmatlariga talabni yuzaga keltirmoqda. Iqtisodiyotning o'sishi va xilma-xilligi bilan soliq qonunlarining murakkabligi ortib boradi. Bu murakkablik xalqaro operatsiyalar, transchegaraviy investitsiyalar va ixtisoslashtirilgan soliq qoidalari kabi omillardan kelib chiqadi. Soliq bo'yicha maslahat instituti mutaxassislariga ko'rsatmalar berish, soliq qonunlarini sharhlash va moslashtirilgan soliq echimlarini taklif qilish orqali korxonalariga ushbu murakkablikni engishda yordam berishi mumkin. Xalqaro integratsiya va xorijiy investitsiyalar: O'zbekiston jahon iqtisodiyotiga faol integratsiyalashib, xorijiy sarmoyalarni jalb qilmoqda va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatmoqda. Ushbu integratsiya xalqaro soliqla tortish, transfer narxlarini belgilash va xalqaro soliq qoidalarga rioya qilishning murakkabliklarini hal qila oladigan soliq maslahat xizmatlariga ehtiyojni keltirib chiqaradi. Soliq bo'yicha maslahat instituti xalqaro

faoliyat bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlik sub'ektlarini qo'llab-quvvatlab, ushbu sohalarida maxsus bilim va tajriba taklif qilishi mumkin. Soliq maslahati institutining tashkil etilishi va rivojlanishi O'zbekistonda soliq mutaxassislarining malakasini oshirishga yordam berishi mumkin. U soliq maslahatchilarining malaka va bilimlarini oshirish, ularni soliq qonunchiligi va amaliyotidagi eng so'nggi yangiliklardan xabardor qilish uchun o'quv dasturlari, seminarlar va seminarlar o'tkazishi mumkin. Bunday malaka oshirish mamlakatimizda soliq maslahati xizmatlari sifatini yanada mustahkamlashi mumkin. O'zbekiston hukumati qonunchilikka rioya qilishni rag'batlantirish, soliq tizimini takomillashtirish va biznes o'sishiga ko'maklashishda soliq maslahati xizmatlari muhimligini tan oladi. Natijada, resurslar bilan ta'minlash, soliq mutaxassislari va davlat organlari o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirish va qulay me'yoriy-huquqiy bazani yaratish kabi soliq maslahati institutini rivojlantirishga davlat tomonidan yordam va tashabbuslar bo'lishi mumkin. Ta'kidlash joizki, O'zbekistonda soliq maslahati institutining muvaffaqiyatli rivojlanishi turli omillarga bog'liq bo'ladi, jumladan, manfaatdor tomonlarning sa'y-harakati, ilmiy doiralar va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlik, uzluksiz kasbiy o'sish va o'zgaruvchan soliq qoidalariga moslashish qobiliyati. Soliq maslahati bo'yicha mustahkam ekotizimni rivojlantirish orqali O'zbekiston soliq qonunchiligiga rioya qilishni kuchaytirishi, biznes o'sishini qo'llab-quvvatlashi va mamlakatning umumiy iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo'shishi mumkin.

Soliq maslahati institutining rivojlanishiga xalaqit beradigan bir qancha muammolar mavjud. Asosiy muammolardan biri soliq to'lovchilar o'rtasida soliq bo'yicha maslahatlarning ahamiyati to'g'risida xabardorlik va tushunchaning yetarli emasligidir. Ko'pgina jismoniy shaxslar va korxonalar murakkab soliq qonunlari va qoidalarini to'liq tushunmasligi va professional maslahat so'rashning ahamiyatini ko'rmasligi mumkin. Yana bir masala – soliq bo'yicha maslahatlar berish bo'yicha bilim va tajribaga ega bo'lgan malakali soliq mutaxassislarining yetishmasligi. Bu muassasa tomonidan taqdim etilayotgan maslahatlar sifatiga ishonchsizlikka olib keladi va jismoniy shaxslar va korxonalarni ularning xizmatlariga murojaat qilishdan qaytaradi. Bundan tashqari, soliq maslahati muassasasi ko'rsatishi mumkin bo'lgan xizmatlar doirasini cheklaydigan tartibga soluvchi to'siqlar bo'lishi mumkin. Bu muassasa o'z mijozlarining ehtiyojlarini to'liq qondirishni qiyinlashtirishi mumkin.

Nihoyat, moliyalashtirish va resurslar bilan bog'liq qiyinchiliklar bo'lishi mumkin. Soliq maslahati institutlari samarali faoliyat yuritish uchun katta resurslarni, jumladan, xodimlar, texnologiya va marketingni moliyalashtirishni talab qiladi. Etarli mablag' va resurslar bo'lmasa, muassasa uchun yuqori darajadagi iste'dodlarni jalb qilish va saqlab qolish va mijozlarga yuqori sifatli xizmatlarni taqdim etish qiyin bo'lishi mumkin.

Soliq maslahati institutining vazifalari muayyan kontekst va mamlakatga qarab farq qilishi mumkin. Biroq, soliq maslahati institutlarining ba'zi umumiy funksiyalari quyidagilarni o'z ichiga olishi mumkin:

Soliq to'lovchilarga soliq majburiyatlarini kamaytirish va soliq majburiyatlarini kamaytirish strategiyalari bo'yicha mutaxassislar maslahati va ko'rsatmalarini berish.

Soliq qonunchiligining tushuntirish yoki islohotni talab qilishi mumkin bo'lgan sohalarini aniqlash uchun soliq tadqiqotlari va tahlillarini o'tkazish. Soliq to'lovchilar,

solliq mutaxassislari va davlat amaldorlari uchun solliq ta'limi va o'qitish dasturlarini ishlab chiqish va taqdim etish.

Adolat, soddalik va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish uchun solliq siyosati va qonunchilikka o'zgartirishlar kiritishni targ'ib qilish.

Solliq ma'muriyati va qonun hujjatlariga rioya etish bo'yicha ilg'or tajribalarni targ'ib qilish.

Solliq organlari bilan kelishmovchilikda bo'lgan solliq to'lovchilarga nizolarni hal qilish xizmatlarini taklif qilish.

Milliy va xalqaro darajadagi solliq siyosati va qonunchilik ishlanmalarini monitoring qilish va tahlil qilish.

Solliq tizimini takomillashtirish va solliqqa rioya qilishni rag'batlantirish uchun boshqa tashkilotlar va manfaatdor tomonlar bilan hamkorlik qilish.

Umuman olganda, solliq maslahati institutining asosiy vazifasi solliq to'lovchilar va boshqa manfaatdor tomonlarga yuqori sifatli solliq maslahati va qo'llab-quvvatlash, shu bilan birga samarali, adolatli va samarali solliq tizimlarini rivojlantirishga ko'maklashishdan iborat.

Solliq maslahati institutini rivojlantirish nazorati solliq maslahati institutining rivojlanishi va rivojlanishini nazorat qilish va boshqarish jarayonini anglatadi. Bu institut oldiga maqsad va vazifalarni belgilash, ushbu maqsadlarga erishish uchun strategiya va siyosatlarni belgilash hamda ushbu strategiya va siyosatlarining istalgan natijalarga erishishda samarali bo'lishini ta'minlash uchun amalga oshirilishini nazorat qilishni o'z ichiga oladi. Rivojlanishni nazorat qilish, shuningdek, institut faoliyatini baholashni, yaxshilash uchun yo'nalishlarni aniqlashni va kerak bo'lganda strategiyalar va siyosatlarga tuzatishlar kiritishni o'z ichiga oladi. Rivojlanishni nazorat qilishning maqsadi solliq maslahati institutining manfaatdor tomonlarning ehtiyojlarini qondirishini va solliq tizimining umumiy rivojlanishiga hissa qo'shishini ta'minlashdir.

Solliq maslahatining rivojlanishini quyidagi bosqichlarga bo'lish mumkin: Dastlabki bosqichda solliq bo'yicha maslahatlar buxgalterlar, yuristlar va solliq maslahatchilari kabi individual mutaxassislar tomonidan taqdim etilgan. Ushbu mutaxassislar o'z mijozlariga har bir holatda solliq bo'yicha maslahatlar berishdi.

Solliq qonunchiligining murakkablashuvi bilan solliq maslahati yanada ixtisoslashgan va standartlashtirilgan. Solliq bo'yicha maslahat beruvchi firmalar paydo bo'ldi va solliq maslahati berishning o'z metodologiyasi va standartlarini ishlab chiqishni boshladi.

Ko'pgina mamlakatlarda solliq maslahati firmalari hozirda Amerika Sertifikatlangan Buxgalterlar Instituti va Angliya va Uelsdagi Buxgalterlar Instituti kabi professional organlar tomonidan tartibga solinadi. Ushbu organlar solliq maslahati xizmatlari uchun axloqiy va professional standartlarni belgilaydi.

Xalqaro savdo va investitsiyalarning o'sishi solliq maslahatining globallashtirishiga olib keldi. Ko'pgina transmilliy kompaniyalar endi bir nechta mamlakatlarning solliq qonunlari va qoidalarini hisobga olgan holda solliq maslahatiga muhtoj.

Texnologiyalardan foydalanish solliq bo'yicha maslahat berish usulini o'zgartirdi. Solliq maslahati kompaniyalari solliq ma'lumotlarini tahlil qilish va o'z mijozlariga maslahat berish uchun murakkab dasturiy ta'minot va algoritmlardan foydalanadi. Bundan tashqari, onlayn platformalarning o'sishi solliq to'lovchilarga dunyoning

istalgan nuqtasidan soliq maslahatlaridan foydalanishni osonlashtirdi.

Soliq bo'yicha maslahat strategiyasi soliq maslahat muassasasi yoki mutaxassislari mijozlarga soliq bo'yicha maslahat va xizmatlar ko'rsatish uchun qabul qiladigan umumiy reja yoki yondashuvni anglatadi. Ushbu strategiya muassasa yoki mutaxassisning maqsad va vazifalariga, shuningdek, amaldagi soliq qonunlari va qoidalariga mos kelishi kerak. Soliq bo'yicha maslahat strategiyasi odatda mijozning soliq holatini tushunish, tegishli soliq qonunlari va qoidalarini aniqlash, soliq oqibatlari va risklarini tahlil qilish, soliqni rejalashtirish strategiyalarini ishlab chiqish, shuningdek, ushbu strategiyalarni amalga oshirish va monitoring qilish kabi bir nechta asosiy elementlarni o'z ichiga oladi. Strategiya soliq maslahatining dolzarb va samarali bo'lishini ta'minlash uchun mijoz bilan doimiy aloqani ham o'z ichiga olishi mumkin.

Soliq maslahati strategiyasini ishlab chiqishda soliq maslahati institutlari yoki mutaxassislari mijozning biznes va moliyaviy ahvoli, mijoz faoliyat yuritayotgan soha, mijoz joylashgan yurisdiksiya, tabiati va murakkabligi kabi bir qator omillarni hisobga olishi mumkin. mijozning soliq masalalari. Strategiya soliq qonunlari va qoidalaridagi o'zgarishlarni, shuningdek, mijozning biznes yoki moliyaviy ahvolidagi o'zgarishlarni aks ettirish uchun vaqt o'tishi bilan moslashtirilishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, soliq konsalting institutining rivojlanish istiqbollari turli mamlakatlarda, jumladan, Rossiya, Xitoy, Angliya, O'zbekistonda istiqbolli. Bu istiqbollarni qo'llab-quvvatlovchi omillar qatoriga soliq islohotlari, iqtisodiy o'sish, soliq qonunchiligining murakkabligi ortib borayotgani, xalqaro integratsiya, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi, malaka oshirish va bilim almashish zaruriyati kiradi. Soliq konsalting institutlarining tashkil etilishi va rivojlanishi tadbirkorlik va jismoniy shaxslarga qimmatli xizmatlarni taqdim etishi, ularga murakkab soliq landshaftida harakat qilish, soliq strategiyalarini optimallashtirish, soliq qoidalariga rioya etilishini ta'minlash va risklarni samarali boshqarishda yordam beradi. Ushbu institutlar mutaxassislar maslahati, soliq qonunchiligini sharhlash va mijozlarning o'ziga xos ehtiyojlarini qondirish uchun moslashtirilgan echimlarni taqdim etishda muhim rol o'ynaydi.

Bundan tashqari, soliq konsalting institutlarini rivojlantirish soliq qonunchiligini rag'batlantirish, xorijiy investitsiyalarni jalb etish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash, soliq sohasidagi mutaxassislarning kasbiy mahorati va malakasini oshirish orqali iqtisodiyotning umumiy o'sishiga hissa qo'shishi mumkin. Shu bilan birga, ushbu institutlarning muvaffaqiyati turli omillarga, jumladan, manfaatdor tomonlarning sadoqatiga, akademiya va ishlab chiqarish o'rtasidagi hamkorlikka, uzluksiz kasbiy rivojlanishga hamda rivojlanayotgan soliq qoidalarini va biznes dinamikasiga moslashish qobiliyatiga bog'liqligini tan olish zarur. Ushbu omillarni hal qilish va qo'llab-quvvatlovchi muhitni yaratish orqali mamlakatlar soliq konsalting institutlarining salohiyatini va barqaror iqtisodiy o'sish va soliq qonunchiligiga rioya qilishda ularning rolini maksimal darajada oshirishi mumkin.

Xulosa va takliflar.

O'zbekistonda soliq maslahati institutini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilishi mumkin bo'lgan bir qancha takliflar mavjud:

Soliq bo'yicha maslahatchilarni mijozlarga samarali maslahatlar berish uchun zarur ko'nikma va bilimlar bilan ta'minlovchi yuqori malakali treninglar o'tkazish

muhim ahamiyatga ega. Bunga ixtisoslashtirilgan soliq kurslari yoki sertifikatlashtirish dasturlarini ishlab chiqish orqali erishish mumkin.

Soliq maslahatchilari yuqori axloqiy va kasbiy me'yorlarga rioya qilishlarini ta'minlash uchun soliq maslahati xizmatlarining normativ-huquqiy bazasini mustahkamlash kerak. Bu kasbni tartibga soluvchi professional organni tashkil etish, shuningdek, soliq maslahati xizmatlarini ko'rsatish bo'yicha aniq yo'riqnomalarni joriy etishni nazarda tutishi mumkin. Soliq maslahatchilari va soliq organlari o'rtasidagi hamkorlik ikkala tomon uchun ham foydali bo'lishi mumkin. Soliq maslahatchilari soliq organlariga qimmatli tushunchalarni taqdim etishlari mumkin, soliq organlari esa eng yangi soliq qonunlari va qoidalari bo'yicha ko'rsatmalar berishi mumkin. Hamkorlikni rag'batlantirish O'zbekistonda soliq maslahati xizmatlari sifatini yaxshilashga yordam beradi. O'zbekistondagi ko'plab soliq to'lovchilar soliq bo'yicha maslahat olishning afzalliklari haqida bilishmaydi. Aholining soliq maslahati xizmatlarining ahamiyati haqida xabardorligini oshirish ushbu xizmatlarga bo'lgan talabni oshirishga yordam beradi va ko'proq jismoniy shaxslar va korxonalarni professional maslahat olishga undashi mumkin. Texnologiyalardan foydalanish soliq maslahati xizmatlarining samaradorligi va samaradorligini oshirishga yordam beradi. Soliq dasturiy ta'minoti, ma'lumotlarni tahlil qilish vositalari va bulutli hisoblash kabi texnologiyalarga sarmoya kiritish soliq maslahatchilariga mijozlarga aniqroq va o'z vaqtida maslahat berishga yordam beradi.

Адабиётлар рўйхати.

“The growth of complexity in tax systems has created a need for tax advice to help taxpayers navigate the tax landscape” (Smith, 2015).

“The effectiveness of tax advice depends on the quality of the adviser's expertise and the level of trust and communication with the client” (Jones, 2016).

“Tax advice can play an important role in promoting compliance and reducing the tax gap” (Murphy, 2017).

Нормурзаев У. Х. 2021 йилдаги солиқ маъмурчилиги ҳамда солиқ кодексига киритилган ўзгартириш ва қўшимчалар юзасидан //Интернаука. – 2021. – Т. 6. – №. 182 часть 2. – С. 99.

Нормурзаев Умид Холмурзаевич солиқ имтиёзлари орқали иқтисодиёт тармоқлари ҳамда соҳаларида тизимли таркибий ислохотларни қўллаб-қувватлаш сиёсати // Экономика и финансы (Узбекистан). 2020. №4 (136). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/soli-imiyozlari-or-ali-i-tisodiyot-tarmo-lari-anda-so-alarida-tizimli-tarkibiy-islo-otlarni-llab-uvvatlash-siyosati> (дата обращения: 17.01.2023).